

Wyrok z dnia 18 listopada 2011 r.

I UK 127/11

Urlopu bezpłatnego, udzielonego w związku ze skierowaniem do pracy za granicą, nie wlicza się do okresu pracy w warunkach szczególnych wykonywanej u macierzystego pracodawcy, uprawniającego do emerytury w obniżonym wieku na podstawie art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).

Przewodniczący SSN Józef Iwulski, Sędziowie SN: Małgorzata Gersdorf, Jolanta Strusińska-Żukowska (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 18 listopada 2011 r. sprawy z odwołania Romana W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Ł. o prawo do emerytury, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 24 listopada 2010 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi wyrokiem z dnia 24 listopada 2010 r. oddalił apelację ubezpieczonego od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi z dnia 19 kwietnia 2010 r., którym oddalono odwołanie Romana W. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 10 kwietnia 2009 r. odmawiającej prawa do emerytury w wieku obniżonym.

Sąd odwoławczy zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którymi ubezpieczony (urodzony 12 lutego 1949 r.) na dzień 1 stycznia 1999 r. udokumentował ponad 30 lat okresów składkowych i nieskładkowych. Organ rentowy za udowodnione na tę datę uznał też 14 lat, 8 miesięcy i 9 dni okresów pracy

w szczególnych warunkach. Sporne między stronami było zaliczenie do pracy w szczególnych warunkach okresów, o które przedłużono wnioskodawcy urlopy bezpłatne u pracodawcy macierzystego w związku z nieudzieleniem w okresie pracy za granicą czasu wolnego za wydłużony czas pracy i niewykorzystaniem w okresie pracy za granicą urlopów wypoczynkowych.

W okresie od 20 października 1978 r. do 11 września 1989 r. ubezpieczony był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Zmechanizowanych Robót Budowlanych i Usług Sprzętowych „S.” w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku maszynisty żurawia samochodowego, która to praca była wykonywana w szczególnych warunkach. Wnioskodawca korzystał z urlopów bezpłatnych w okresach od 5 września 1982 r. do 8 listopada 1983 r. oraz od 29 lutego 1988 r. do 28 sierpnia 1989 r. W ramach obu tych urlopów Roman W. wykonywał pracę w szczególnych warunkach na budowach eksportowych, w pierwszym przypadku do 6 września 1983 r., a w drugim do 22 czerwca 1989 r. Urlopy bezpłatne udzielone przez macierzystego pracodawcę uległy jednak przedłużeniu odpowiednio do 8 listopada 1983 r. i do 28 sierpnia 1989 r. w związku z nieudzieleniem w okresie pracy za granicą urlopów wypoczynkowych oraz czasu wolnego z tytułu wydłużonego wymiaru czasu pracy.

Sąd Apelacyjny za trafną uznał ocenę prawną zaprezentowaną przez Sąd Okręgowy, który przyjął, że okresy urlopów bezpłatnych przypadające po zakończeniu kontraktów zagranicznych na budowach eksportowych nie mogą być zaliczone do okresów pracy w szczególnych warunkach, albowiem w tym czasie ubezpieczony faktycznie takiej pracy nie wykonywał. Sąd drugiej instancji wskazał w szczególności, że choć na przestrzeni lat przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1974 r. w sprawie niektórych praw i obowiązków pracowników skierowanych do pracy za granicą w celu realizacji budownictwa eksportowego i usług związanych z eksportem (Dz.U. Nr 51, poz. 330 ze zm.; dalej jako: rozporządzenie) poddawane były zmianom, to w zakresie istotnym dla rozstrzygnięcia sprawy ich treść (choć odnośnie do spornych okresów zamieszczona w różnych jednostkach redakcyjnych tego aktu prawnego) nie uległa żadnej modyfikacji. Wynikało z nich zaś, że pracodawca macierzysty na czas kontraktu zagranicznego udzielał pracownikowi urlopu bezpłatnego, który podlegał wliczeniu do okresu pracy, od którego zależały uprawnienia pracowni-
cze, jeżeli pracownik podjął zatrudnienie w macierzystym zakładzie pracy w terminie 14 dni od zakończenia pracy za granicą. Okres tego urlopu bezpłatnego ulegał natomiast przedłużeniu (po rozwiązaniu stosunku pracy za granicą) po pierwsze, odpo-

wiednio do wymiaru nieudzielonego pracownikowi w okresie pracy za granicą czasu wolnego przysługującego za wydłużony wymiar czasu pracy i po drugie, o liczbę dni urlopu wypoczynkowego niewykorzystanego przed zakończeniem pracy za granicą, za które pracownikowi przysługiwał ekwiwalent pieniężny. Sąd Apelacyjny podniósł, że okres urlopu bezpłatnego w macierzystym zakładzie pracy nie jest ani okresem składkowym, ani nieskładkowym w rozumieniu art. 6 i 7 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.; dalej jako: ustawa emerytalna). Okres tego urlopu nie mógł być też zaliczony do okresów pracy w jednostce kierującej na budowę „w sytuacji wcześniejszego zakończenia kontraktu”. Okres przedłużonego urlopu bezpłatnego nie był zatem okresem pracy w warunkach szczególnych. Tym samym nie można uznać, że ubezpieczony spełnił warunki uprawniające do emerytury w wieku obniżonym po myśli art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, bowiem nie udokumentował wymaganego co najmniej 15 - letniego okresu pracy w warunkach szczególnych.

Ubezpieczony wywiódł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, opierając ją na naruszeniu: 1) prawa materialnego przez błędną wykładnię § 3 ust. 1 i 4, § 7¹ i § 12 rozporządzenia (w wersji obowiązującej w latach 1982 - 1983) oraz § 3 ust. 1 i 3, § 10 i § 14 tego rozporządzenia (w wersji obowiązującej w latach 1988 - 1989), przez przyjęcie, że do czasu pracy w warunkach szczególnych, od którego zależą uprawnienia pracownicze, nie zalicza się całego okresu urlopów bezpłatnych, na których ubezpieczony przebywał w związku z budowami eksportowymi w sytuacji, gdy w myśl powołanych przepisów, okres urlopu bezpłatnego udzielonego pracownikowi na okres skierowania do pracy za granicą wlicza się do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze, przy uwzględnieniu, że przepisy rozporządzenia zawierają szczególną regulację dotyczącą wydłużenia okresu trwania przedmiotowego urlopu bezpłatnego przysługującego u pracodawcy macierzystego z powodu nieudzielenia czasu wolnego za pracę ponadwymiarową i niewykorzystania urlopu wypoczynkowego w okresie pracy za granicą; 2) prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 184 ustawy emerytalnej w związku z § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, co polegało na stwierdzeniu, że ubezpieczony nie ma wymaganego stażu pracy w szczególnych warunkach, po bezpodstawnym nieuwzględnieniu przy ustalaniu okresu pracy w szczególnych warun-

kach całego okresu urlopów bezpłatnych udzielonych w związku ze świadczeniem pracy podczas budów eksportowych; 3) przepisów postępowania, tj. art. 381 k.p.c. w związku z art. 217 § 2 k.p.c. i art. 244 k.p.c., przez „pominięcie wniosku dowodowego ubezpieczonego zawartego w apelacji o zobowiązanie Archiwum Zakładowego przy Ł. Urzędzie Wojewódzkim w Ł. do wyjaśnienia treści dwóch wystawionych przez ten podmiot zaświadczeń, tj. zaświadczenia z dnia 12 czerwca 2006 r. oraz 9 października 2009 r. i wskazanie, które z nich zostało wystawione zgodnie ze znajdującymi się w archiwum aktami, a rozstrzygnięcie spornych kwestii w postępowaniu wymagało przeprowadzenia zawnioskowanego dowodu i stwierdzenie, że stan faktyczny jest bezsporny, a istota sporu nie dotyczy faktów lecz oceny prawnej, w sytuacji, w której ubezpieczony w apelacji kwestionował dokonane ustalenia faktyczne, nadto zakwestionowanie mocy dowodowej przedmiotowego zaświadczenia pomimo faktu, iż stanowi on dokument urzędowy w rozumieniu art. 244 k.p.c. - wydany przez Archiwum Zakładowe stanowiące jednostkę organizacyjną Ł. Urzędu Wojewódzkiego w Ł.”; 4) przepisów postępowania, tj. art. 316 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 k.p.c., przez wydanie rozstrzygnięcia z pominięciem stanu rzeczy istniejącego w chwili wyrokowania, przez uwzględnienie tylko i wyłącznie pierwszego z zaświadczeń złożonych do akt postępowania, tj. z dnia 12 czerwca 2006 r., pomimo faktu, że ubezpieczony złożył do akt postępowania drugie, prawidłowe zaświadczenie z dnia 9 października 2009 r., czego Sąd nie wziął pod uwagę.

Opierając skargę na takich podstawach, ubezpieczony wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty naruszenia prawa procesowego są bezpodstawne. Sąd Apelacyjny trafnie uznał bowiem, że stan faktyczny odnośnie do okresów korzystania przez skarżącego z urlopów bezpłatnych jest bezsporny, co zresztą wynika z obu zaświadczeń Archiwum Zakładowego przywołanych przez skarżącego. W zaświadczeniu wystawionym w dniu 12 czerwca 2006 r. [...] wskazano bowiem, że Roman W. w okresie

zatrudnienia w Przedsiębiorstwie Zmechanizowanych Robót Budowlanych i Usług Sprzętowych „S.” w Ł. w związku ze skierowaniem do pracy na budowie eksportowej korzystał z urlopów bezpłatnych: od 5 września 1982 r. do 8 listopada 1983 r. (kontrakt trwał od 5 września 1982 r. do 6 września 1983 r.) i od 29 lutego 1988 r. do 28 sierpnia 1989 r. (kontrakt trwał od 29 lutego 1988 r. do 22 czerwca 1989 r.). Również z zaświadczenia z dnia 9 października 2009 r. [...] wynika, że urlopy bezpłatne udzielone na czas pracy za granicą trwały od 5 września 1982 r. do 8 listopada 1983 r. i od 29 lutego 1988 r. do 28 sierpnia 1989 r. Treść tych zaświadczeń co do okresów korzystania przez skarżącego z urlopów bezpłatnych jest zatem identyczna, stąd niezrozumiałe jest twierdzenie ubezpieczonego o zachodzących w nich różnicach i tym samym nieuzasadniony jest zarzut pominięcia przez Sąd Apelacyjny jego wniosku o ich wyjaśnienie. Sąd odwoławczy przyjął, tak jak wynika z obu zaświadczeń i co jest zgodne z twierdzeniami wnioskodawcy, że pierwszy z udzielonych urlopów zakończył się 8 listopada 1983 r., a drugi - 28 sierpnia 1989 r. Nie było też sporu między stronami co do tego, że w okresach od 7 września 1983 r. do 8 listopada 1983 r. i od 23 czerwca 1989 r. do 28 sierpnia 1989 r. skarżący nie świadczył już pracy za granicą (umowy zostały rozwiązane 6 września 1983 r. i 22 czerwca 1989 r.), lecz korzystał z urlopu bezpłatnego u macierzystego pracodawcy przedłużonego o okresy nieudzielnego za granicą czasu wolnego w związku z wydłużonym wymiarem czasu pracy i niewykorzystanego za granicą urlopu wypoczynkowego, za które otrzymał ekwiwalent pieniężny od jednostki kierującej.

Jak zatem trafnie przyjął Sąd Apelacyjny, spór nie odnosił się do okoliczności faktycznych, ale do ich prawnej oceny w kontekście możliwości zaliczenia do pracy w warunkach szczególnych okresów, o które przedłużone zostały urlopy bezpłatne udzielone skarżącemu przez macierzystego pracodawcę, czyli przypadających już po zakończeniu pracy za granicą. Należy jednak zauważyć, że choć w okolicznościach faktycznych sprawy rzecz sprowadza się tylko do przedłużonego urlopu bezpłatnego (pozostały okres przypadający na czas trwania kontraktów został skarżącemu zaliczony, albowiem za granicą wykonywał pracę w warunkach szczególnych), to problem prawny jest w istocie ogólniejszy, bo chodzi faktycznie o stwierdzenie, czy cały okres urlopu bezpłatnego udzielonego przez macierzystego pracodawcę w związku ze skierowaniem pracownika do pracy za granicą może być zaliczony do pracy w warunkach szczególnych. Z art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej wynika, że ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnię-

ciu wieku przewidzianego, między innymi, w art. 32, jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy (1 stycznia 1999 r.) osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn. W latach 1983 i 1989, kiedy to ubezpieczony korzystał z przedłużonych urlopów bezpłatnych, obowiązywała ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), posługująca się pojęciem okresów zatrudnienia. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 października 1998 r., II UKN 334/98 (OSNAPiUS 1999 nr 21, poz. 694), w rozumieniu przepisów tej ustawy okres urlopu bezpłatnego nie był okresem zatrudnienia, bo właściwe rozumienie „zatrudnienia” zwięźa krąg logiczny do zakresu tych tylko osób, które pracę świadczą lub doznają przerw w jej świadczeniu bez zawieszenia praw i obowiązków pracowniczych, a takim pojęciem posługuje się prawo ubezpieczeń społecznych, czemu daje wyraz w art. 5 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników, definiującym zatrudnienie jako wykonywanie pracy w ramach stosunku pracy. Okres urlopu bezpłatnego nie jest okresem świadczenia pracy w przytoczonym, wąskim rozumieniu tego pojęcia, gdyż mimo tego, że w czasie urlopu bezpłatnego umowa o pracę trwa nadal, obowiązki stron - świadczenie pracy i wypłata wynagrodzenia - ulegają zawieszeniu. Pojęcie pozostawania w stosunku pracy w czasie korzystania z urlopu bezpłatnego nie jest zatem równoznaczne z pojęciem pozostawania w zatrudnieniu. Użyte sformułowania, a mianowicie: „zatrudnienie lub okres równorzędny z zatrudnieniem”, pozostawały w związku z regulacją art. 11 ustawy, stanowiącą, że okresami zatrudnienia są okresy pozostawania w stosunku pracy, za które pracownik otrzymywał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego - chorobowy, macierzyński lub opiekuńczy. Tym definicjom nie odpowiadał okres przebywania na urlopie bezpłatnym, z którego istoty wynika brak prawa do wynagrodzenia i zasiłków. Okres ten nie odpowiada także określeniom okresów składkowych i nieskładkowych, jakimi posługiwała się obowiązująca od dnia 15 listopada 1991 r. ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.) i jakimi posługuje się aktualnie obowiązująca ustawa emerytalna. Pogląd ten odnośnie do zatrudnienia w szczególnych warunkach wspiera treść § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym

charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), stanowiącego że okresy pracy w szczególnych warunkach to okresy wykonywania pracy stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, z czego wynika zawężenie zakresu okresów szczególnych tylko do tych okresów zatrudnienia, w których praca była wykonywana, a nie do sytuacji samego formalnego pozostawania w zatrudnieniu. Skoro zaś przepisy prawa ubezpieczeń społecznych nigdy nie traktowały okresu urlopu bezpłatnego jako okresu ubezpieczenia (zatrudnienia, równorzędnego z zatrudnieniem, składkowego bądź nieskładkowego), to zaliczenie takiego okresu do uprawnień ze sfery ubezpieczeń społecznych możliwe byłoby tylko w takim przypadku, gdyby przepis szczególny wyraźnie to przewidywał. Zdaniem Sądu Najwyższego, takimi przepisami nie były § 3 ust. 4 rozporządzenia (w wersji obowiązującej w roku 1983) i § 3 ust. 3 tego rozporządzenia (w wersji obowiązującej w roku 1989), bowiem zgodnie ze swoją treścią dawały podstawę do zaliczenia okresu urlopu bezpłatnego udzielonego przez macierzysty zakład pracy na okres skierowania do pracy za granicą tylko do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze, czyli mającego wpływ na staż pracy umożliwiające nabycie prawa do różnorodnych świadczeń pracowniczych, od tego stażu uzależnionych (np. nagrody jubileuszowej, czy dodatku za staż pracy). Nie wynika natomiast z niego, aby okres urlopu bezpłatnego miał jakiegokolwiek znaczenie dla uprawnień ze sfery ubezpieczeń społecznych związanych z pracą w warunkach szczególnych. Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że prawo do emerytury w wieku niższym od powszechnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest ściśle związane z szybszą utratą zdolności do zarobkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy. Praca taka, świadczona stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy, przyczynia się do szybszego obniżenia wydolności organizmu, stąd też wykonująca ją osoba ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni. Prawo to stanowi przywilej i odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 27 ustawy emerytalnej, a zatem regulujące je przepisy należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo (por. między innymi wyroki z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81; z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 328; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 13 listopada 2008 r., II UK 88/08, niepublikowany; z dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX nr 509022). Brak wyraźnego wskazania, że okres

urlopu bezpłatnego podlega zaliczeniu do okresu zatrudnienia również w zakresie uprawnień w sferze ubezpieczeń społecznych i to uprawnień szczególnych uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie (tak jak np. przewidywał § 5 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin; Dz.U. Nr 44, poz. 318 ze zm.), oznacza więc, że takiego okresu nieświadczenia pracy nie uwzględnia się w szczególnym stażu pracy wymaganym dla nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym. Dotyczy to całego urlopu bezpłatnego udzielonego przez pracodawcę macierzystego, a więc również tego okresu, o który został on przedłużony w związku z nieudzieleniem w okresie pracy za granicą pracownikowi czasu wolnego z tytułu różnic w czasie pracy i niewykorzystaniem przez niego urlopu wypoczynkowego (§ 7¹ ust. 4 i § 12 ust. 7 rozporządzenia w wersji obowiązującej w roku 1983 oraz § 9 ust. 4 i § 14 ust. 7 rozporządzenia w wersji obowiązującej w roku 1989). Wbrew stanowisku Sądu Najwyższego wyrażonemu w wyroku z dnia 3 marca 1999 r., II UKN 505/98 (OSNAPiUS 2000 nr 9, poz. 365) nie można uznać bowiem, że do jakichś innych wniosków prowadzi okoliczność, iż zarówno za czas wolny, nieudzielony w okresie pracy za granicą, jak i za niewykorzystany wówczas urlop wypoczynkowy przysługiwały pracownikowi od jednostki kierującej ekwiwalenty pieniężne (§ 7¹ ust. 4 i § 12 ust. 6 rozporządzenia w wersji obowiązującej w roku 1983 oraz § 9 ust. 4 i § 14 ust. 6 rozporządzenia w wersji obowiązującej w roku 1989), skoro były to świadczenia pieniężne wypłacone już po zakończeniu zatrudnienia za granicą, a zatem nieprowadzące do wydłużenia tego okresu pracy, lecz jedynie do przedłużenia urlopu bezpłatnego udzielonego przez pracodawcę macierzystego, który jak powiedziano, podlegał zaliczeniu jedynie do tego okresu zatrudnienia, od którego zależały uprawnienia pracownicze.

Sąd Apelacyjny prawidłowo więc przyjął, że nie podlegają zaliczeniu do stażu pracy w warunkach szczególnych okresy, o które przedłużono skarżącemu urlopy bezpłatne u pracodawcy macierzystego, a tym samym nie spełnił on warunków uprawniających do emerytury w wieku obniżonym, wynikających z art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, bo na dzień 1 stycznia 1999 r. nie legitymował się wymaganym co najmniej 15 - letnim okresem zatrudnienia w warunkach szczególnych.

Skarga kasacyjna ubezpieczonego nie mogła być więc uwzględniona, w związku z czym Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

=====